

Láttelelet

Nők elleni családon belüli erőszak⁵

*„Pérez számolva, asszony verve jó”
(Régi magyar mondás)*

Tények, adatok – a családon belüli erőszak terjedelme Magyarországon

A családon belüli erőszak helyzetéről nehéz korrekt helyzetértékelést készíteni Magyarországon. Mindeztáig nem folytattak célzott, kifejezetten erre a kérdésre irányuló kutatást, szociológiai vizsgálatot, és a hivatalosan publikált statisztikák sem közlik ilyen bontásban a bűnözés adatait. A rendelkezésre álló bűnügyi statisztikák alapadataiból megállapítható összefüggéseket a mellékelt táblázat tartalmazza.

A táblázatból látható, hogy az összes 14 éven felüli női áldozatnak mintegy negyede családon belüli cselekmény sértette. Különösen kiemelkedő a családon belüli erőszak a személy elleni bűncselekményeknél, és ezen belül is elsősorban az emberölésnél, ahol a női áldozatok kétharmada otthonában válik sértetté, valamint a testi sértéseknél, ahol a női áldozatok 40%-a családon belül szenved el a sérülést. A nemi erkölcs elleni cselekmények alacsony arányához meg kell jegyezni, hogy a magyar büntetőjog a házassági életközösségen belül elkövetett erőszakot nem tekinti bűncselekménynek. A családon belüli erőszak növekvő mértékét jellemzi, hogy míg 1988-ban minden nyolcadik órában következtek el női áldozat sérelmére családon belüli erőszakot, addig 1993-ban már minden hat és fél órában történt ilyen bűncselekmény. Azt is meg kell jegyezni, hogy a tényleges áldozatok száma feltehetően jóval meghaladja a statisztikában megjelenő, a rendőrség tudomására jutott esetek számát. A látencia mértékére vonatkozólag csupán a szexuális erőszak esetében vannak kutatási adatok, amelyek azt jelezték, hogy csak minden tizedik erőszakos közöszülést jelentenek fel.

Hozzátehetjük még ehhez, hogy az elmúlt év végén, egy 1200 fős országos reprezentatív mintán felvett közvélemény-kutatás adatai szerint az „Előfordult-e, hogy megverte házastársát, élettársát” kérdésre a megkérdezettek 7%-a, ezen belül a férfiak 9%-a és a nők 4%-a válaszolt igennel.⁶ Ezzel összhangban volt az „Előfordult-e, hogy Önt megverte házastársa, élettársa” kérdésre adott válasz, ahol is a nők 9 %-a és a férfiak 4 %-a válaszolt igennel.

Jogi szabályozás

A magyar büntetőjog nem tartalmaz speciális szabályokat a családon belüli erőszak szankcionálására; ezeket a cselekményeket tehát a büntetőjog általános szabályai, tényállásai alapján bírálják el és minősítik büntetendő cselekménynek (testi sértés, emberölés stb.). Nincsenek speciális rendelkezések a büntető eljárásjogban sem, vagyis a rendőrség az

⁵ Az ENSZ Bűnmegelőzési és Büntető Igazságszolgáltatási Programjának Európai Regionális Intézete (HEUNI) által Budapesten április 8-9. között szervezett workshopra készült anyag.

⁶ A közvéleménykutatást a MEDIÁN Közvélemény- és Piackutató Intézet végezte.

általános eljárási szabályoknak megfelelően jogosult a lakásba való belépésre, a gyanúsított őrizetbe vételére stb. Nincs speciális képzés, oktatás a családon belüli erőszakra a bűnüldöző hatóságok tagjai számára, és nincs formális együttműködés e témában a rendőrség és egyéb szervezetek között.

A szexuális bűncselekmények vonatkozásában a magyar büntetőjog nem ismeri a házasságon belüli erőszak (marital rape) fogalmát. A törvény értelmében az erőszakos közöszlélés és szemérem elleni erőszak csak „házassági életközösségen kívül” követhető el, vagyis az életközösség fennállása alatt a feleség akarata ellenére megvalósított ilyen cselekmények nem minősülnek bűncselekménynek. Egy ugyancsak 1200 fős országos reprezentatív mintán nemrégiben lefolytatott közvélemény-kutatás adatai szerint az ilyen cselekményeket a megkérdezettek 63 %-a tekintette erőszaknak, 26%-a nem minősítette ilyenként, és 9%-a nem tudott választ adni a kérdésre. Nem mutatkozott szignifikáns eltérés a válaszadók kora, neme, szociális helyzete alapján. Az egyetlen eltérés a vallásosság mentén volt kimutatható: a magukat vallásosnak mondók kisebb arányban tekintették erőszaknak az ilyen cselekményeket.

A magyar családjog az európai modellnek megfelelően akkor ad lehetőséget a házasság felbontására, ha az véglegesen és helyrehozhatatlanul megromlott. Ennek nincsenek a törvényben taxatív meghatározott feltételei, és független valamelyik fél vétkeességétől is. A házasság felbontását a felek kérhetik együtt és külön-külön is. A családjogi szabályok a válóper előtt kötelező békéltetési eljárást írnak elő, és csak ezután indítható meg a válóperi processus. A férj részéről elszenvedett erőszak esetén tehát a nőnek lehetősége van a házasság felbontását kezdeményezni.

A magyar büntetőjogban jelenleg teljes mértékben ismeretlen az áldozat állam által történő akárcsak részleges kompenzálása is, így ilyen megoldásokról a családon belüli erőszak esetében sem beszélhetünk.

Melléklet

A BŰNCSELEKMÉNYEK NŐI ÁLDOZATAI MAGYARORSZÁGON						
	1988.	1989	1990	1991	1992	1993.
I. Személy elleni bűncselekmények						
14 éven felüli női áldozatok, ebből családon belüli erőszak áldozatai	2789	2905	3157	3370	3654	3688
	971	916	985	922	1075	1101
	35%	32%	31%	27%	29%	30%
1. Emberölés						
14 éven felüli női áldozatok, ebből családon belüli erőszak áldozatai	145	109	107	141	143	153
	101	76	59	81	80	91
	70%	70%	55%	57%	56 %	63%

1733	1811	2003	1945	2143	2239
795	763	833	731	881	903
45%	42%	41%	37%	41%	40%
369	390	390	388	376	346'
11	10	5	8 -	4	11
3%	3%	1%	2%	1%	3%
824	894	986	1207	1330	1482
107	125	123	160	166	213
13 %	14%	12%	13 %	12%	14%
3982	4189	4533	4965	5360	5516
1089	1051	1113	1090	1245	1325
27%	28%	25%	22%	23%	24%
8,0	8,3	7,9	8,0	7,0	6,6
<p>MEGJEGYZÉS: 1. A táblázat csak az ún. kiemelt bűncselekményeket tartalmazza, és ezek közül is csak azokat, ahol az elkövető ismertté vált. 2. A „családon belüli erőszak” azt jelenti, hogy az áldozat az elkövető felesége (élettársa), vagy a volt felesége (volt élettársa).</p>					

Társadalmi segítők, civil szervezetek

Az utóbbi két-három évben az éledező civil szférán belül már található néhány olyan kezdeményezés, amely kisebb vagy nagyobb mértékben a családon belüli erőszak áldozatainak segítésére vállalkozik. Ezek többségében szociálisan elkötelezett szervezetek, illetőleg a bontakozó nőmozgalom kezdeményezései. A legelső ilyen intézményt, a „Kivert Asszonyok Házát” a Szegényeket Támogató Alap (SZETA) hozta létre Budapesten, és azóta további két ilyen ház működik Budapest külső kerületében, amelyeket a helyi önkormányzat, illetőleg a Vöröskereszt tart fenn.

1986 óta több mint 140 helyen működnek az országban Családsegítő Központok, amelyek a náluk önként jelentkezők problémáinak, a családok konfliktusainak megoldásához nyújtanak segítséget. Az egyre elnehezülő szociális helyzet miatt azonban eredeti funkciójuktól egyre inkább a szociális segítség irányába terelődik a tevékenységük.

Érintőlegesen kapcsolódik a témához az ESZTER Alapítvány (Erőszakos Szexuális Támadást Elszenvedettek Rehabilitációja) tevékenysége, amely a szexuális erőszak áldozatait kívánja segíteni, támogatni, illetőleg az áldozatokkal kapcsolatba kerülők (pl. rendőrség) számára szeretne megfelelő képzést kidolgozni.

Megemlíthető még a Kapcsolat Alapítvány, amely a családon belüli konfliktusok kezelésére vállalkozik, válási tréningeket szervez, egy-szülős klubot működtet, stb.

Ugyancsak meg kell említeni a Cigány Anyák Egyesületét, amely a cigány etnikumon belüli halmozottan hátrányos helyzetű nők érdekeit képviseli.

A családon belüli erőszak témájában a jövőben kutatást tervez a Magyarországi Női Alapítvány (MONA), amely a nőkérdéssel foglalkozik és jelenleg az e területen mutatkozó hiányosságok feltérképezését végzi.

Feltételezések, spekulációk

Mint azt már említettük, megfelelő adatok hiányában igen nehéz valóság-hű helyzetképet adni, ezért elsősorban személyes tapasztalatainkra hivatkozva az alábbiakat gondoljuk.

A hagyományos magyar paraszti kultúrában a nők elleni fizikai erőszak, az „asszonyverés” gyakorta része volt a házasesetnek, erre utal a mottóként idézett régi mondás is. A magyar nyelvben egészen a legutóbbi időkig a feleség magázta a férjet, uramnak szólította, míg a férj többnyire tegezte feleségét, és gyakorta fiannak szólította.

A II. világháború után a szocialista rendszer és a diktatúra kialakulása alaposan felforgatta a társadalmi viszonyokat. A nők nagy tömege vált egyik napról a másikra eltartottból foglalkoztatott munkavállalóvá, kenyérkeresővé. Ez a folyamat mára gyakorlatilag teljes körűvé vált: 1994-ben, a munkában álló magyar nők mintegy 80%-a teljes munkaidőben dolgozik. Ezzel párhuzamosan a hagyományos családtípusok szétzilálódtak, a hagyományos nemi szerepek megváltoztak. Feltételezésünk szerint a nők családon belüli helyzete is változott, s ma ritkább a fizikai erőszak, mint néhány évtizeddel ezelőtt. Ugyanakkor az elmúlt évek kiugró bűnözési hulláma a családon belüli erőszak növekedését is magával hozta: Hozzátehetjük még ehhez, hogy a látencia e körben feltehetően magas, a tényleges cselekmények száma jóval nagyobb, mint a nyilvánosságra kerülteké. Úgy véljük, a családon belüli erőszakot, különösen annak enyhébb formáit a közvélemény ma sem érzi súlyos bűncselekménynek, a sértettek pedig többnyire szégyellik, és titkolni próbálják.

Az elbizonytalanodott családi szerepek, a viszonylagossá vált hagyományos értékek hatása a közvetlenül érintetteken, vagyis a „családi diád” résztvevőin túlmutató – csakúgy, mint az együtt élő férfi és nő egymás elleni erőszakos cselekedeteinek effektusa. Itt akár el is tekinthetünk attól az eléggé valószínűnek tűnő feltételezéstől, hogy ahol az asszony rendszeresen csak „verve jó”, ott a gyerekekkel szembeni fizikai erőszak, abúzus sem lehet rendkívüli, ritka esemény. A felnőtt nőre, anyára irányuló fizikai bántalmazás ugyanis önmagában hatással van az ebben a családban felnevelt gyerek(ek) szocializációjára: mintát, modellt mutat a következő generációnak az egymáshoz való viszonyról, a konfliktuskezelés módjáról, az érdekek érvényesítéséről, viselkedés moráljáról stb.

A fentiek miatt is feltétlenül szükségesnek érezzük, hogy jól megtervezett kutatások alapján megbízható adatokat nyerjünk a témában, amelyek segítségével megalapozott programokat kell készíteni a szükséges jogszabály változtatásokhoz, illetőleg a civil szervezetek támogatási módozatainak kimunkálásához.

Büky Dorottya,

Virág György